

Irácké parlamentní volby 2005. Úvahy nad iráckým volebním systémem

Jakub Charvát

Abstract

Iraq is doubtlessly a country with religiously and ethnically divided society. Selection of the electoral system has played a significant role there in the process of the setting up of a new political system. Like in plenty of other democratizing societies, correctly chosen electoral design should play an important role in the process of democratization of Iraqi society, as well as in the forthcoming phase of consolidation of the democratic regime. The question of Iraq's electoral design is the issue this paper deals with. The main aim of this work is to contribute to the debate about the appropriate setting of the electoral rules in Iraq, as well as in the other democratizing divided societies.

Keywords: democratization, divided society, electoral system, Iraq, parliamentary elections.

ÚVOD

Demokracie bývá mnohdy definována jako vláda lidu. V moderních demokraciích je tato vláda lidu uskutečňována prostřednictvím svobodných a soutěživých voleb, což do značné míry reflektuje i takzvaná procedurální definice demokracie. Procedurální definice demokracie v podstatě představuje demokracii jako politický systém, ve kterém jsou formální a aktuální lídři vybíráni prostřednictvím pravidelně konaných voleb, založených na principu svobodné soutěže více kandidátů a názorových proudů a na principu tajného hlasování, se všeobecným volebním právem zahrnujícím všechny dospělé občany¹. Bez soutěživých voleb tedy nelze o demokracii hovořit. Volby představují mechanismus, jehož prostřednictvím si

¹ Srv. Dawisha, K. (1997): „*Democratization and political participation: research concepts and the methodologies*“. In Dawisha, K.; Parrott, B. (eds.). *The Consolidation of Democracy in East-Central Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 40-65; Przeworski, A. et al. (1996): „*What Makes Democracies Endure?*“. In: *Journal of Democracy* 7, č. 1, s. 39-55; Schumpeter, J. A. (2004): *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 287-289.

voliči-občané státu (tedy lid) vybírají své zástupce, kteří budou provádět politická rozhodnutí a hájit jejich zájmy na parlamentní půdě.

Jedním z deklarovaných cílů amerického tažení do Iráku bylo ustavení demokratického zřízení v Iráku. Po americké intervenci, jejímž prostřednictvím byl odstraněn Hussajnov nedemokratický režim, měla následovat fáze demokratizace iráckého politického systému. Došlo na fázi institucionální transformace politického režimu, jehož nezbytnou a velmi významnou otázkou je téma nastavení volebního designu. Jak se shodují autoři zabývající se otázkou demokratizace *post*-autoritářských režimů, výběr vhodného volebního systému představuje dosti důležitý faktor pro stabilizaci nového politického systému a hraje významnou roli pro jeho další vývoj. Michal Klíma² píše, že v optimální situaci plní volební systém navýsost důležitou úlohu, a sice že vytváří stabilní a předvídatelný rámec politické soutěže. Je tedy možné konstatovat, že výběr volebního systému (nejen pro zakladatelské volby) představuje jedno z nejvýznamnějších rozhodnutí, které může být v průběhu tranzice provedeno.

Pro výběr volebního systému je nutné respektovat historické tradice země, úroveň politické kultury a socio-ekonomickou stratifikaci společnosti, a to navíc tím důsledněji, čím více je tato země heterogenní. Ačkoli by neměl být vliv volebního systému samotného přeceňován, je třeba mít při výběru jakéhokoli volebního designu neustále na paměti, že nevhodně zvolený volební systém může umocnit společenské rozpory a přiblížit rozdělenou společnost občanskému konfliktu.

Jako příklad nám zde může posloužit Severní Irsko, kde se v letech 1920 až 1971 volilo stejným volebním systémem jako v sousední Velké Británii. Zatímco v případě Velké Británie vedl jednokolový prostě většinový (*plurality*) volební systém k vyváženému bipartismu s poměrně pravidelnou alternací vlády, jeho aplikace v politickém systému Severního Irska vedla k nadvládě jedné části obyvatelstva – probritských protestantských unionistů, kteří vždy zvítězili ve volbách a kteří vždy sestavovali vládu. Zákonnitě muselo dojít k eskalaci konfliktu a ke vzpouře menšiny, neboť část společnosti byla permanentně vylučována z podílu na moci. Na počátku sedmdesátých let se tak Severní Irsko ocitlo na pokraji občanské války³.

² Klíma, M. (2001): *Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství*. Praha: Radix, s. 97.

³ Srv. např. Klíma, M. (2001): *Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství*. Praha: Radix, s. 95.

Podobně představovalo problém britské koloniální dědictví v podobě jednokolového prostě většinového (*plurality*) volebního systému v politickém systému Srí Lanky, kde se podle této logiky volilo v letech 1946 až 1978⁴. Jako obzvláště problematická byla spatřována podprezentace tamilských skupin, protože probouzela ještě silnější volání po autonomii ze strany mnoha Tamilů a rostoucí nepřátelství mezi Tamily a Sinhálci⁵.

Irák je bez jakýchkoli pochyb zemí, která představuje vnitřně nábožensky a etnicky rozdělenou společnost. Výběr volebního systému zde sehrával významnou roli při ustavování nového politického zřízení. Podobně jako v případech ostatních demokratizujících se společností měl správně zvolený volební design sehrát nejen významnou roli při procesu demokratizace irácké společnosti, ale rovněž pro následující etapu konsolidace demokratického režimu.

Právě otázkou iráckého volebního designu se tato práce zabývá. Práce je koncipována jako úvaha o iráckém volebním systému ve vztahu ke dvěma parlamentním volbám konaným v roce 2005. Zaměření se na parlamentní volby je možno zdůvodnit konstatováním, že právě parlament disponuje dominantní pozicí v politickém systému. Do jisté míry tak text předpokládá určitou základní znalost irácké problematiky a podobu vnitroiráckého dělení společnosti. Současně se předkládaná práce nezabývá průběhem vyjednávání o volebním designu a analýzou jednotlivých alternativ pro volby 2005. Cílem práce je pouze přispět (jakousi úvahou) do debaty o vhodném nastavení volebního systému v Iráku, jakožto i v dalších demokratizujících se vnitřně rozdělených společnostech.

Dodatečně byla doplněna pasáž zabývající se aktuálním vývojem diskuse o volebním systému v Iráku v politické praxi. Jedná se o víceméně deskriptivní pasáž mapující spory o nový volební zákon pro nadcházející irácké parlamentní volby, naplánované na začátek roku 2010.

⁴ Nutno ovšem podotknout, že srílanský prostě většinový volební systém zahrnoval rovněž několik vícemandátových volebních obvodů (čtyři dvoumandátové a tři třimandátové), které měly zajistit zlepšení volebních výsledků pro menšinové kandidáty. Ve vícemandátových volebních obvodech byl aplikován volební systém kumulativního hlasování. To v praxi znamenalo, že voliči ve vícemandátových volebních obvodech disponovali tolika hlasy, kolik se zde rozdělovalo mandátů a hlasy mohli být rozděleny jakýmkoli způsobem mezi kandidáty, včetně možnosti kumulovat hlasy u jediného kandidáta.

⁵ Pro více informací k vývoji volebního systému na Srí Lance viz např. Hicken, A. (2004): „*Asia and the Pacific: General Overview*“. In Colomer, J. (ed.). *Handbook of Electoral System Choice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 453-474; Reilly, B. (1997). *Sri Lanka: Changes to Accomodate Diversity*; Shastri, A. (2005). „*Channeling Ethnicity through Electoral Reform in Sri Lanka*“. In: *Commonwealth and Comparative Politics* 43, č. 1, s. 43-60; Weeraratne, S. (2005): „*Electoral Reform in Fragmented Societies: The Sri Lankan Experience*“.

ÚVAHY A DISKUSE O IRÁCKÉM VOLEBNÍM DESIGNU

Linz a Stepan⁶ uvádějí tři základní kritéria ukončení tranzice a konsolidace demokracie. Jsou jimi jednak existence státu, respektive identifikace lidu se státem; jednak svobodné a soutěživé volby, z nichž je odvozena a jimiž je legitimizována veškerá politická moc; a konečně podmínka, že svobodně zvolení zástupci vládou demokraticky. Je zřejmé, že volby v tomto (uznávaném) pojetí představují významné kritérium obou fází na cestě k plně demokratickému politickému zřízení – tranzice i konsolidace.

Ben Goldsmith⁷ se domnívá, že v rostoucí míře jsou volby nahlíženy jako klíčový nástroj mírového vytváření v *post*-konfliktních společnostech. *Post*-konfliktní volby mohou odstartovat demokratizační proces, a to tak, že nabídnou všem občanům možnost být zahrnuti a jejich zahrnutí je rozhodující pro poskytnutí volební legitimacy, kterou vláda potřebuje v často složitých podmínkách ustavování demokratického politického zřízení.

Současně ovšem i v případě Iráku platí premisa, představená Peterem Mairem v souvislosti s demokratizací v prostoru středovýchodní Evropy. Peter Mair⁸ zdůrazňuje, že úspěch konsolidace demokracie závisí z velké části na vůli protagonistů podpořit kulturu kompromisu a přizpůsobování (*accommodation*).

Jinými slovy volební systém by měl vytvořit vysoce inkluzivní podmínky, za kterých by vítězové neměli brát vše. Tím spíše, čím více heterogenní demokratizující se společnost je. Josep Colomer⁹, zcela ve smyslu této logiky, zdůrazňuje obecný předpoklad, že dlouhodobě více inkluzivní volební systémy si získají silnější vnitřní podporu než restriktivní pravidla. Právě Irák představuje případ vnitřně rozdělené společnosti – dominantní roli zde hrají především náboženská (sunnité vs. šíité) a etnická (vs. Kurdové) *cleavage*, jak ostatně bylo možné vysledovat v obou parlamentních volbách konaných v roce 2005. Tomáš Raděj¹⁰ dva roky po tamních parlamentních volbách varuje, že rozpory mezi třemi hlavními etnicko-náboženskými komunitami v Iráku jsou velmi významné a že pokud se nepodaří tuto neutěšenou situaci v relativně krátké době alespoň částečně uklidnit a zlepšit, budou se tyto

⁶ Linz, J. J.; Stepan, A. (1996): „Towards consolidated democracies“. In: Journal of Democracy, 7, č. 2, s. 14-33.

⁷ Goldsmith, B. (2005): *Out-of-Country Voting in Post-Conflict Elections*.

⁸ Mair, P. (1997): *Party Systems Change: Approaches and Interpretations*. Oxford: Clarendon Press, s. 197.

⁹ Colomer, J. (2004): „The Strategy and History of Electoral System Choice“. In Colomer, J. (ed.). *Handbook of Electoral System Choice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 3-78.

¹⁰ Raděj, T. (2007): „Irák: nekonečný průběh násilí a omylů“. In: Mezinárodní politika 31, č. 7, s. 35-36.

problémy jen dále prohlubovat. Raději současně předpovídá, že pokud se nepodaří rozpory mezi jednotlivými komunitami překonat, budou stále důrazněji artikulovány jejich partikulární zájmy – Kurdové budou stále silněji požadovat autonomii, sunnité jako odstrkovaná politická síla budou chtít posílit své postavení a šíité budou usilovat o další posílení svých pozic v čele státu. V podobě požadavku na politickou kulturu kompromisu a přizpůsobování tedy získáváme dvě významná omezení, která – podle mého názoru – měla být v iráckém případě a při výběru jeho volebního designu zohledněna.

Jak již bylo řečeno, demokratický princip je v moderních demokratických zřízeních uskutečňován prostřednictvím soutěživých a svobodných voleb. Platí-li premisa, že pro úspěšnou konsolidaci demokracie je nezbytně nutné, aby se demokracie stala jedinou hrou ve městě, pak je současně třeba, aby rovněž svobodné volby byly považovány za jedinou hru, která legitimizuje vítěze v této hře jako nositele politické moci. K tomu je nezbytné, aby byli všichni občané zapojeni do této hry a aby považovaly jejich výsledky za spravedlivé. Je proto příhodné minimalizovat množství hlasů, které nepovedou k obsazení mandátů, a zajistit tak, že většina voličů, potažmo jejich hlasů, bude zahrnuta do obsazování poslaneckých mandátů.

Je myslím vcelku oprávněné předpokládat, že bude fungovat následující logika: čím více hlasů ve volbách propadne, tím vyšší může být znechucení voličů a jejich nedůvěra k volebnímu systému jako takovému do budoucna, což se může projevit na výrazném poklesu volební účasti. Taková logika je ale smrtelně nebezpečná pro proces demokratické tranzice a případný další demokratický vývoj země.

Zatímco v etnicky, religiózně a socio-ekonomicky homogenní společnosti je do jisté míry a za určitých podmínek ospravedlnitelná bonifikace vítěze jako nástroj posílení vládní akceschopnosti, ve společnostech sociálně heterogenních je možné za spravedlivý považovat pouze takový volební systém, který umožní odpovídající zastoupení zástupcům všech relevantních minoritních skupin, tedy volební systém, který maximalizuje princip reprezentativnosti.

V neposlední řadě je podstatné, aby byl volební systém jednoduchý a snadno pochopitelný, a to jak pro voliče, tak pro kandidáty a kandidující subjekty ve volbách¹¹.

¹¹ Srv. Benoit, K. (2004): „*Models of electoral system change*“. In: *Electoral Studies* 23, č. 3, s. 363-389; Hadad, S. (2004): *Consideration for an Electoral System for Iraq's Transition Period*; Lijphart, A. (2004): „*Electoral Design for Divided Societies*“. In: *Journal of Democracy* 15, č. 2, s. 96-108; ¹¹ Reynolds, A., Reilly, B., Ellis, A. et al. (2005): *Electoral System Design: The New International IDEA Handbook*. Stockholm: International IDEA.

Budou-li voliči i kandidáti s to pochopit volební systém a bude-li volební systém fungovat tak, jak jeho fungování aktéři pochopili, pak je vysoce pravděpodobné, že si takový volební systém získá jejich důvěru. Naopak bude-li volební systém jen těžko pochopitelný, popřípadě bude-li produkovat výrazně odlišné výsledky, než pro jaké voliči i kandidující subjekty přizpůsobily své voličské chování a volební strategie, bude se tento jen stěží těšit důvěře společnosti.

Zajímavá z tohoto hlediska je diskuse zejména mezi dvěma osobnostmi politické vědy, zabývajícími se otázkou institucionálního designu v rozdělených společnostech – autorem konceptu konsociační demokracie Arendem Lijphartem a autorem konceptu centripetalismu Donaldem L. Horowitzem¹².

Základní logikou centripetalismu je snaha o design takových politických institucí a politik, které jednak podporují spolupráci a centristickou politiku a jednak vytváří překážky pro extremismus a konfliktní chování. Ústřední institucí centripetalismu je pak volební systém, konkrétně volební systém alternativního hlasování (*Alternative Vote*, někdy také označován jako *Instant Runoff Vote*), jako hlavní činitel pro mezietnickou akomodaci, a to díky jeho podnětům pro akomodativní chování. Centripetalisté tvrdí, že užití volebního systému podporujícího takové politické kampaně, které jsou zaměřeny i na oslovení voličů z rivalských skupin, může přispět k akomodativnímu chování. Jádrem tohoto přístupu tak – slovy Donalda Horowitze – je: „učinit politiky (*politicians*) recipročně závislé na hlasování členů jiných než jejich vlastních skupin“¹³.

Donald Horowitz tedy doporučuje pro rozdělené společnosti mechanismus alternativního hlasování, který se používá při volbách do dolní parlamentní komory parlamentu v Austrálii, případně tzv. Coombsovo pravidlo, které představuje modifikaci systému alternativního hlasování. Preferenční systém podle Horowitze¹⁴ podporuje formování předvolebních koalic, protože tyto koalice jsou závislé na schopnosti stran dosáhnout kompromisu v jejich rozdílech. Donald Horowitz¹⁵ je totiž toho názoru, že existují-li

¹² Pro stručný výklad této problematiky viz např. Reilly, B.; Reynolds, A. (1999). *Electoral Systems and Conflict in Dividend Societies. Papers on International Conflict Resolution no. 2*. Washington, D. C.: National Academy Press, s. 27-40.

¹³ Cit. v Reilly, B.; Reynolds, A. (1999):. *Electoral Systems and Conflict in Dividend Societies. Papers on International Conflict Resolution no. 2*. Washington, D. C.: National Academy Press, s. 32.

¹⁴ Horowitz, D. L. (2003): „*Electoral Systems: A Primer for Decision Makers*“. In: *Journal of Democracy* 14, č. 4, s. 115-127.

¹⁵ Tamtéž, s. 115-127.

vícečetné sociální *cleavages*, přijetí vysoce proporčního volebního systému vytváří podněty pro fragmentaci spíše než amalgamací politických tendencí. Je-li více skupin organizováno do separovaných stran, kdy každá z nich dosáhne malého zlomku z celkového počtu křesel, je – podle Horowitz – vysoce pravděpodobné, že politické rozdíly budou *de facto* ještě zesíleny spíše než potlačeny.

Domnívám se nicméně, že mechanismus alternativního hlasování by v případě Iráku produkoval volební výsledky velmi podobné volebnímu systému prosté většiny (*plurality*) v jednomandátových volebních obvodech. Volební technika alternativního hlasování sice může vytvářet podněty k dostředivé (centripetální) politice, kdy produkuje jako vítěze umírněné kandidáty, ale pouze tehdy, prochází-li ona *cleavage* napříč jednotlivými volebními obvody. Ovšem ve chvíli, kdy jsou jednotlivé volební obvody nastaveny tak, že vždy v nich dominuje jedna etnická či náboženská skupina, pak volební mechanismus alternativního hlasování svou schopnost produkovat dostředivou politiku ztrácí a produkuje výsledky podobné prostě většinovému volebnímu systému. Volební mechanismus prosté většiny by pak v případě Iráku mohl představovat velký problém (viz níže). Tato úvaha je navíc podpořena realitou voleb konaných v roce 2005, kdy se volilo podle logiky etnické a náboženské příslušnosti.

To ve své úvaze a ve svém návrhu distributivního alternativního hlasování (*Distributed Alternative Vote*) zohledňuje i David Chapman¹⁶. Distributivní alternativní hlasování je modifikací alternativního hlasování, kdy se mají užívat etnicky vyvážené jednomandátové volební obvody. Chapman navrhuje, aby jedenkaždý volební obvod sestával ze čtyř separátních oblastí, které nazývá katastry (*tracts*). Tři katastry mají mít vždy charakter etnických katastrů – šíitský, sunnitský a kurdský, jeden pak charakter smíšeného katastru, kde jsou zastoupeni voliči z několika rozličných komunit. V praxi by to znameanalo, že při například tří stech poslancích by vzniklo tři sta kurdských katastrů se zhruba stejným počtem voličů, tři sta šíitských katastrů se zhruba stejným počtem voličů, tři sta sunnitských katastrů se zhruba stejným počtem voličů a tři sta smíšených katastrů se zhruba stejným počtem voličů. Následně by došlo k utvoření tří set etnicky vyvážených jednomandátových volebních obvodu, přičemž v jedenkaždý by sestával z jednoho kurdského, jednoho sunnitského, jednoho šíitského a jednoho smíšeného katastru. Volební obvod by tak netvořil jedno souvislé území, ale čtyři oddělené oblasti. Následně jsou spočteny první preference konkrétních

¹⁶ Chapman, D. (2004): „*Electoral System for Iraq*“. In: Democracy Design Forum.

kandidátů v jednotlivých volebních katastrech a následuje složitý výpočet získaných bodů pro jednotlivé kandidáty. Počet bodů se zjistí tak, že se určí hodnota dvou třetin celkového procentuálního zisku hlasů ve volebním obvodu jako celku, porovná se s procentuálními zisky v jednotlivých katastrech a následně se vybere nejnižší hodnota, která představuje počet získaných bodů, přičemž tyto body mají být – podle Chapmana – měřítkem vyváženosti distribuce voličských hlasů napříč různými etnickými skupinami.

Pro praktické znázornění celého mechanismu použijme Chapmanův příklad: představme si kandidáta, který získal třicet procent hlasů v celém volebním obvodu (dvě třetiny z toho jsou tedy dvacet), deset procent v kurdském katastru, čtyřicet procent v sunnitském katastru a třicet dva procent v šíitském katastru; hodnota jeho voličských bodů odpovídá nejnižší z výše uvedených zisků: $20 \left(\frac{2}{3} \text{ ze } 30\right) - 10 - 40 - 32$, to znamená deset bodů. Pak již následuje mechanismus známý z volební techniky alternativního hlasování – pokud žádný kandidát nezíská požadovanou hranici podpory, je vyřazen kandidát s nejméně body a jeho první preference jsou převedeny na kandidáty s druhou preferencí v rámci daného volebního lístku.

Chapman od tohoto volebního designu očekává, že povede k vytvoření jednostranické vlády, podporované všemi iráckými komunitami. Je ovšem otázkou, zdali je třeba vytvářet takto složitý mechanismus, který by mohl být těžko pochopitelný pro voliče i samotné kandidáty a je složitý na zpracování volebních výsledků. Navíc lze pochybovat o tom, jestli by takto nastavený volební systém produkoval výrazně odlišné volební výsledky od o poznání jednoduššího Horowitzem preferovaného volebního systému. Další problém představuje skutečnost, že tento mechanismus je náročný z hlediska praktického volebního inženýrství (rozdělení jednotlivých katastrů apod.) a rovněž představuje riziko z hlediska *gerrymanderingu*, neboť by mohlo docházet k účelovému vymezování a účelovému spojování jednotlivých volebních katastrů.

Arend Lijphart, významná osobnost konceptu konsocialismu, oproti tomu podporuje poměrný volební systém. Na adresu Horowitzova návrhu volebního designu Lijphart¹⁷, navíc přímo ve vztahu k iráckému případu konstatuje, že v případě Iráku by Horowitzův model vedl k vytvoření převážně šíitské reprezentace, i když možná z umírněných kandidátů. Přesto lze jen stěží předpokládat, že se kurdská a sunnitská menšina spokojí s takovou, byť umírněnou šíitskou reprezentací. Současně Lijphart konstatuje, že tento volební design nemá dostatečnou

¹⁷ Lijphart, A. (2004): „*Electoral Design for Divided Societies*“. In: *Journal of Democracy* 15, č. 2, s. 96-108.

podporu na akademické půdě, navíc tu – podle Arenda Lijpharta – máme negativní zkušenost s tímto volebním designem na Fidži, kde byl v roce 1999 s velkou pompou přijat volební systém alternativního hlasování, nicméně již v roce 2000 zkolaboval. Podle Lijpharta je tak třeba, aby v rozdělených společnostech bylo dosaženo vysoce reprezentativního legislativního sboru, což je možné optimalizovat zejména cestou aplikace poměrného volebního systému.

Irák v době nedemokratického režimu užíval v nesvobodných volbách dvoukolový absolutně většinový systém, který by nebyl s to naplnit výše navržené požadavky. Podobně ani prostě většinový (*plurality*) systém (jaký se užívá ve Spojeném království) by jen stěží mohl zajistit požadované principy. Dokumentovat to ostatně můžeme na simulaci volebních výsledků z ledna roku 2005, kterou zpracoval David Moon¹⁸, ačkoli její výstupy jsou do jisté míry problematické a sporné.

Podle této simulace by na mandát dosáhly pouze tři kandidující subjekty: Sjednocená irácká aliance (podle modelu by získala sto devadesát dva poslaneckých křesel namísto sto čtyřiceti mandátů, které získala ve skutečnosti), Kurdská koalice (devětašedesát křesel místo sedmdesáti pěti) a Irácký národní list (čtrnáct namísto čtyřiceti mandátů). Ostatní kandidující subjekty by nedosáhly na poslanecké zastoupení a jak je zřejmé, mj. i vzhledem k bojkotu voleb částí sunnitských voličů¹⁹, na parlamentní zastoupení by nedosáhl žádný politický subjekt reprezentující sunnistskou komunitu. Nejenže by tedy došlo k nepřiměřené a neopodstatněné redukci zastoupení menších komunit, a tedy principu reprezentativnosti na půdě iráckého parlamentu, ale navíc by nejsilnější subjekt získal kvalifikovanou většinu (*super-majority*) vyžadovanou pro zvolení prezidenta, jakožto i k přijetí či novelizaci ústavního zákona. Došlo-li by k poskytnutí veškeré moci jediné sociální skupině (zde šíitům), pak by s vysokou pravděpodobností následovala destabilizace země, která by – podle Moona – mohla dokonce přejít v občanskou válku.

¹⁸ Moon, D. (2005): *International Snapshot: Iraq. Elections Roundup, January and December 2005*. Takoma Park: Fair Vote.

¹⁹ Veřejnosti předkládaný výsledek o osmapadesátiprocentní volební účasti má jen malou vypovídací hodnotu tehdy, uvědomíme-li si, že v některých sunnitských oblastech byla volební účast pouze dvě procenta, zatímco v kurdských volebních oblastech dosahovala volební účast až dvaadvadesát procent registrovaných voličů. Důsledkem pak bylo, že nejsilnější sunnitská strana získala jen necelá dvě procenta z celkového počtu odevzdaných platných hlasů, zatímco sunnitská entita představuje přes třicet procent irácké populace. Naopak kurdská entita získala přes čtvrtinu poslaneckých křesel, ačkoli její zastoupení v irácké populaci představuje pouze nějakých patnáct až dvacet procent.

VOLEBNÍ SYSTÉM PRO VOLBY IRÁCKÉHO ÚSTAVODÁRNÉHO SHROMÁŽDĚNÍ

Podoba iráckého volebního systému pro první svobodné a soutěživé parlamentní volby – takzvané zakladatelské volby – stanovené na leden roku 2005 byla vyhlášena 15. června 2004 na základě doporučení Cariny Perrelli, zástupkyně *UN's Electoral Advice Division*.

Samotný termín zakladatelské volby (*founding elections*) do jisté míry předjímá jejich význam a funkci. Zakladatelské volby představují jakýsi výchozí bod v demokratizujících se zemích – ustavují a legitimují nový, demokratický režim. Definičním rysem zakladatelských voleb je skutečnost, že jsou to první volby, které umožňují voličům po dlouhé době nedemokratické vlády vybírat vrcholné státní a politické činitele do veřejných úřadů prostřednictvím všelidové volby, navíc v plně soutěživých podmínkách. V optimálním případě vedou zakladatelské volby k ustavení demokratického režimu, tohoto výsledku ovšem nemusí být vždy nutně dosaženo – jak ukazuje například zkušenost z demokratizujících se zemí afrického kontinentu²⁰.

Paul Bremer vyhlásil, že celý Irák bude představovat jediný volební obvod, ve kterém se bude celkový počet dvou set sedmdesáti pěti mandátů rozdělovat na základě logiky systému listinného poměrného zastoupení. Ustavením jediného volebního obvodu mělo dojít k vyhnutí se otázkám vnitřních hranic a zjednodušení samotného aktu hlasování. Perelli se domnívá, že jediný celostátní volební obvod umožňuje geograficky roztržštěným komunitám volit společně. Jak ale správně namítá Michael Rubin²¹, bylo by velmi naivní předpokládat, že všechny náboženské nebo etnické skupiny chtějí volit jako blok. Naopak vícečetné volební obvody by mohly reprezentovat iráckou diverzitu. Fallúdža by volila sunnity, zatímco Nadžaf šíity. Skutečný rozdíl by tedy spočíval v ochraně náboženských menšin. Protože se náboženské menšiny vnitřně dělí politicky, nemohou pak jednotlivé politicky vymezené skupiny v rámci náboženských komunit celostátně dosáhnout dostatečného množství hlasů, aby dosáhly na odpovídající parlamentní zastoupení.

Pro potřeby obsazování mandátů jednotlivými kandidáty byl zvolen mechanismus přísně vázaných (*close*) kandidátních listin na celostátní úrovni. Tento mechanismus

²⁰ Pro více informací k tématu zakladatelských voleb viz Rose, R. (ed.) (2000): *International Encyclopedia of Elections*. Washington, D. C.: CQ Press, s. 104-105.

²¹ Rubin, M (2004): „*Iraq's Electoral System: A Misguided Strategy*“. In: Middle East Forum.

umožňuje udělovat hlasy pouze stranickým kandidátním listinám jako celku, to znamená bez možnosti upřednostnit některého z navržených kandidátů. O tom, jací kandidáti se stanou poslanci tak rozhodují vedení jednotlivých politických subjektů, která je podle své preference umístí na volební lístek. Takováto úprava volebního lístku měla vést podle Cariny Perelli k podpoře růstu celostátních politických stran a *multi-etnických* koalic. Podle Perelli to současně představuje signifikantní výhodu pro malé strany, protože tento volební systém rezultuje ve vysoce inkluzivní volební těleso. Politické strany měly předkládat stranické kandidátní listiny s nejméně dvanácti a maximálně dvě stě sedmdesáti pěti kandidáty. Kandidovat mohou politické strany, jakožto i specializované zájmové skupiny a kandidáti, podmínkou je petice podporující kandidaturu doplněná pěti sty podpisy potenciálních voličů.

NOVÁ IRÁCKÁ ÚSTAVA A REFORMA VOLEBNÍHO SYSTÉMU

Cílem svobodně zvoleného parlamentu bylo přijmout novou ústavu. Ta byla skutečně záhy schválena k 15. říjnu roku 2005. Na prosinec téhož roku pak byly stanoveny nové parlamentní volby. Pro druhé svobodné volby konané v prosinci roku 2005 došlo k modifikaci volebního systému. Tato modifikace zohlednila některé kritiky představené v období po lednových volbách.

Volby podle Ústavy z 15. října 2005 do dvěstěsedmdesátipětičlenné Irácké rady reprezentantů se konaly 15. prosince 2005. Prosincové volby se konaly opět podle listinného poměrného volebního systému, kdy se dvě stě třiceti mandátů rozděluje v osmnácti iráckých governancích a dodatečných pětadvaceti tzv. „kompenzačních“ mandátů na celostátní úrovni. Ženám je iráckou ústavou (odst. 47, čl. 4) přikázáno pětadvacet procent mandátů.

Právě otázka způsobu, jak zajistit jistou míru zastoupení ženského pohlaví v parlamentu, byla významnou součástí diskuse o volebním designu. Proto se zde na chvíli zastavíme. Dlouhodobě se problematikou parlamentního zastoupení žen zabývá britská politoložka Pippa Norris. Ve své studii z roku 2004, určené právě pro irácký případ, představuje Norris²² čtyři možné způsoby, jak zajistit určitou míru zastoupení žen na parlamentní půdě. První možností je rezervovat místa pro ženské poslance (jako je tomu v Maroku, Jordánsku, Bangladéši, Pákistanu, Botswaně, Taiwanu, Lesothu a Tanzánii a Indii

²² Norris, P. (2004): „*Increasing Women's Representation in Iraq: What strategies would work best?*“ Prepared for the NED.

tento mechanismus aplikuje na místní úrovni). Kritici tohoto přístupu argumentují, že takovým mechanismem je omezena schopnost žen provádět nezávislé vůdcovství. Souvisí s tím i nedostatek z voleb vzešlých legitimacy a autority (např. v Ugandě jsou tyto mandáty obsazovány v nepřímé volbě). Druhou možností je užití poměrného nebo popřípadě smíšeného volebního systému. Pippa Norris v této souvislosti konstatuje, že výzkumy ukazují, že poměrné volební systémy zajišťují vyšší procento zastoupení žen v parlamentu než systémy většinové – přes osm procent ve většinových volebních systémech, přes jedenáct procent ve smíšených systémech a téměř patnáct a půl procenta ve volebních systémech poměrných. S vyšší pravděpodobností jsou pak ženy – podle Pippy Norris – zvoleny ve velkých volebních obvodech. Třetí alternativou je užití zákonných genderových kvót pro výběr kandidátů pro volby (dnes je užívají Belgie, Francie, Itálie, najdeme je rovněž v mnoha latinskoamerických zemích, jakožto i pro zastoupení ve veřejných tělesech a konzultativních komisích ve Finsku a Norsku). Poslední, nýbrž vysoce efektivní variantou je užití dobrovolných (legislativně nekodifikovaných) genderových kvót přijatých politickými stranami. Jak připomíná Pippa Norris, podobné úpravy volební legislativy vedly k posílení zastoupení žen například v Argentině, Belgii, Jižní Africe, Pákistánu, Jordánska ad. Norris ovšem zdůrazňuje, že neexistuje nějaké jediné nejlepší řešení fungující v jakékoli zemi.

Iráčtí volební designéři zvolili třetí výše představenou variantu, navíc posílenou skutečností, že je aplikována v poměrném volebním systému s vysokou mírou proporcionality volebních výsledků. Pro zajištění určité úrovně zastoupení žen v parlamentu iráčtí poslanci přijali opatření, že přinejmenším každý třetí kandidát na každé kandidátní listině musí být žena (tzv. *zippering principle*). Tímto mechanismem je dosaženo, že přinejmenším více než jedna čtvrtina zvolených poslanců bude ženského pohlaví.

OTÁZKA ZPŮSOBU OBSAZOVÁNÍ PREZIDENTSKÉHO ÚŘADU

Oproti Afghánistánu nemá Irák samostatné prezidentské volby a irácký prezident není volen přímo lidem. Členové parlamentu vybírají prezidenta a dva zástupce – viceprezidenty, k jejichž zvolení se podle ústavy (odst. 58, čl. 1) vyžaduje dvou třetinové většiny. Model dvoutřetinové většiny ostatně označuje ve svých člancích za velmi atraktivní rovněž Arend

Lijphart²³, protože podporuje zvolení nestranického a nepolitického prezidenta. Institut kolektivní hlavy státu pak nacházíme v rovněž vnitřně rozdělené Bosně a Hercegovině, tamní dělící linie je nicméně etnická. Bosna a Hercegovina aplikuje přímou volbu prezidenta²⁴. Irácká prezidiální rada posléze nominuje ministerskou radu.

Domnívám se, že zvolená varianta nepřímou volbou prezidenta, respektive prezidentské rady je v podmínkách Iráku přínosnější než volba všelidová – ať přímá nebo vycházející z logiky přímé volby jako v případě volby prezidenta Spojených států amerických. Latinskoamerická zkušenost ukazuje na možné problémy vznikající v souvislosti s všelidovou volbou prezidenta. Bez ohledu na typ prezidentského volebního systému při přímé volbě prezidenta jsou zdejší prezidentské režimy velice nestabilní. Například Scott Mainwaring²⁵ připisuje tuto skutečnost nevhodné kombinaci prezidentského systému s vícestranickým systémem a poukazuje na možné destruktivní účinky této kombinace. Jedinou výjimku představovalo Chile, které v období třicátých až šedesátých let dvacátého století představovalo jediný fungující případ prezidentské demokracie s vícestranickým systémem.

V iráckém případě by pravděpodobně úřad prezidenta při přímé volbě prezidenta obsazoval představitel šíitské většiny. Vzhledem k tomu, že i v parlamentních volbách získává nejsilnější pozice šíitská koalice, hrozilo by nepřiměřené vychýlení politického systému ve prospěch jedné entity.

Přímá prezidentská volba navíc může v politickém systému, kde není demokracie plně etablovaná, představovat hrozbu pro demokracii jako takovou. Přímá volba prezidenta by mohla z prezidenta učinit aktivního politického participanta, potenciálně transformujícího parlamentní politický systém v prezidentský. Zajímavým příkladem, kdy se prezident pokusil zneužít svých pravomocí k posílení svého postavení v rámci (poloprezidentského) politického

²³ Lijphart, A. (2004): „*Electoral Design for Divided Societies*“. In: *Journal of Democracy* 15, č. 2, s. 96-108. Za ještě lepší považuje Lijphart systém Jižní Afriky, která nemá oddělenou hlavu státu. Prezident *de facto* současně zastává úřad premiéra, protože je předmětem parlamentní důvěry.

²⁴ Prezidentský úřad v Bosně a Hercegovině zastává tříčlenný orgán nazvaný Předsednictvo Bosny a Hercegoviny, přičemž každá ze tří velkých etnických komunit (Bosňáci, Chorvati, Srbové) sem volí jednu osobnost. V čele Předsednictva stojí předsedávající, jehož mandát je osmiměsíční a v této funkci se členové kolektivní hlavy státu střídají. Jeden člen Předsednictva se volí (jednokolovým většinovým systémem s prostou většinou) v Srbské republice a zbylí dva členové Předsednictva se volí na území Federace Bosna a Hercegovina. Voliči z Federace mají na výběr zvolit si chorvatského či bosňáckého kandidáta, ale vybrat si mohou pouze jednoho z nich. Členy Předsednictva se stávají kandidáti, kteří obdrží nejvíce voličských hlasů mezi chorvatskými a bosňáckými uchazeči o post v kolektivní hlavě státu.

²⁵ Mainwaring, S. (1990): „*Presidentialism, Multiparty Systems, and Democracy: The Difficult Equation*“. In: Working Paper č. 144. The Helen Kellogg Institute for Institutional Research.

systemu, je například zkušenost Moldovy z let 1999 až 2000, kdy se (přímo zvolený) prezident Lucinshi pokusil – pomocí ústavou zakotvených prvků – strhnout veškerou politickou moc na sebe a ustavit prezidentský režim. Celý proces nakonec skončil neúspěchem prezidentské snahy a naopak vychýlením režimu směrem více k parlamentarismu²⁶. Jestli k takovému – pro parlamentarismus a do jisté míry i demokracii jako takovou – negativnímu vývoji skutečně dojde, záleží mnohdy zejména na individuálních osobních kvalitách prezidentského kandidáta.

SPORY OHLEDNĚ NOVÉHO VOLEBNÍHO ZÁKONA VE DRUHÉ POLOVINĚ ROKU 2009

Irácká ústava vyžadovala, aby se další parlamentní volby konaly nejpozději v lednu roku 2010. I proto bylo stanoveno datum 15. října 2009 jako hraniční termín, do kdy má být definitivně přijata finální verze návrhu zákona pro tyto parlamentní volby. Jak ale uvidíme níže, v důsledku sporů o některá ustanovení volební legislativy se nepodařilo tento cíl naplnit a termín pro definitivní verzi volebního zákona byl celkem jedenáctkrát odložen.

Jedna linie sporu byla vedena o region Kirkúk, které je nyní součástí sunnitského středního Iráku. Vedle toho, že je Kirkúk nesmírně bohatou oblastí pro těžbu ropy (bývá označován za centrum iráckého ropného průmyslu), má velký význam pro kurdskou národní identitu a Kurdové jej považují za své hlavní město. V dobách Hussajnovy vlády nicméně docházelo k vystěhovávání Kurdů z této oblasti a přes půl milionu jich bylo v roce 1980 deportováno do Íránu. V současnosti se ovšem Kurdové postupně začínají vracet do oblasti Kirkúku a kurdští političtí představitelé usilují o připojení oblasti Kirkúk ke Kurdistánu, což ovšem odmítají zdejší Arabové a Turkmenové. Situace ohledně Kirkúku zůstává nadále nedořešena a tato otázka zůstává odložena do budoucna.

Dalším sporem byla otázka rozdělení poslaneckých křesel mezi jednotlivé provincie. Volební zákon totiž nově zavádí volbu v osmnácti provinciích pomocí vázaných (*open*) kandidátních listin. Podle dohody se měl navýšit počet poslanců na 320 až 325, mimo jiné s ohledem ke skutečnosti nárůstu počtu obyvatel od posledních voleb (v případě Iráku se hovoří

²⁶ Pro podrobnější informace viz Roper, S. D. (2002): „*Are All Semipresidential Regimes the Same? A Comparison of Premier-Presidential Regimes*“. In: *Comparative Politics* 34, č. 3, s. 253-272; Roper, S. D. (2008): „*From Semi-Presidentialism to Parliamentarism: Regime Change and Presidential Power in Moldova*“. In: *Europe-Asia Studies* 60, č. 1, s. 113-126.

o růstu počtu obyvatel o zhruba 2,8 procenta ročně). Při rozdělování mandátů mezi provincie ovšem docházelo k tomu, že ze zvýšení počtu obsazovaných mandátů se mohli těšit zejména arabští voliči, zatímco v případě kurdského voličstva šlo jen o minimální změnu počtu poslanců (při celkovém zvýšení zástupců v parlamentu až o padesát poslanců měli Kurdové posílit své zastoupení všeho všudy o tři mandáty).

Již na počátku listopadu se zdálo, že bylo dosaženo uspokojivého kompromisu, když 8. listopadu přijal irácký parlament nový volební zákon. A to mimo jiné i proto, že se krátce poté nechali představitelé velkých politických stran a náboženských a etnických skupin v Iráku slyšet, že se nebude opakovat situace z roku 2005, kdy velká část sunnitských Arabů bojkotovala volby, a že všechny společenské skupiny budou na volbách participovat²⁷. V souvislosti s přijetím tohoto zákona se uvažovalo o přesunutí termínu voleb z původního data 16. ledna 2010 na 30. leden 2010.

Aby tento zákon vstoupil v platnost, musela jej nicméně ještě schválit Irácká prezidentská rada, složená z prezidenta Jalala Talabaniho (Kurd) a viceprezidentů Adela Abdula Mahdiho (šiítský Arab) a Tariqa al-Hashimiho (sunnitský Arab). Podle ústavy se vyžaduje podpis jedenkaždého člena Irácké parlamentní rady pod jakýmkoli zákonem přijatým iráckým parlamentem, aby tento zákon vstoupil platnost. Nebo jinými slovy, každý z členů prezidentské rady má právo vetovat parlamentem schválené zákony.

Ve vztahu k volebnímu zákonu ze začátku listopadu roku 2009 této své ústavní pravomoci využil Tariq al-Hashimi, který vetoval zákon 18. listopadu s odkazem na skutečnost, že podprezentovává Iráčany žijící v zahraničí. Jen pro doplnění, většina iráckých emigrantů je podle oficiálních údajů sunnitského původu. Hashimi vrátil parlamentu zákon k přepracování zejména kvůli klauzuli, která přikazovala pět procent z celkového počtu mandátů malým náboženským politickým stranám, stranám etnických minorit a iráckým uprchlíkům. Hashimi požadoval, aby tato klauzule byla zvýšena na patnáct procent (podle údajů OSN žije zhruba osm procent Iráčanů v zahraničí).

Irácký parlament nenašel ve svých řadách kvalifikovanou většinu nutnou k přehlasování viceprezidentova veta, pročež reagoval 23. listopadu tím, že přijal nové znění volebního zákona poměrem 133 ku 17 poslancům. Zbylých 125 (z celkového počtu 275) poslanců, převážně z řad sunnitských reprezentantů, ale i z řad zástupců sekularizovaných politických

²⁷ Williams, T.; Izz, S. (2009): „Iraq Passes Crucial Electoral Law“. In: The New York Times, 9. listopadu 2009, s. A1.

stran, opustilo jednání a hlasování se nezúčastnilo. Nový volební zákon ve svém znění vůbec nerefletoval připomínky viceprezidenta Hashimiho. Naopak ve svém důsledku byl mnohem více nepříznivý pro Sunnity. Otázku zahraničních voličů nově volební zákon řešil ustanovením, že jejich hlasy budou započítávány do provincií, v nichž měli poslední bydliště před odchodem do zahraničí.

Spory ohledně volební legislativy se snad podařilo překonat – minimálně do nadcházejících voleb – dohodou ze 6. prosince, ačkoli se nově přijatý volební zákon příliš neliší od verze volebního zákona z počátku listopadu. Podle této úpravy se počet poslanců parlamentu zvyšuje z dosavadních 275 na 325, přičemž 310 mandátů se bude rozdělovat v osmnácti volebních obvodech (provinciích) a zbylých 15 mandátů (to znamená necelých pět procent z celkového počtu mandátů) je určen pro hlasování Iráčanů žijících v zahraničí. Nedořešena prozatím zůstává otázka zastoupení (počtu poslanců z řad) křesťanské menšiny.

Termín voleb byl stanoven na sobotu 6. března 2010, proti tomu se nicméně ohradili představitelé kurdské reprezentace a požádali o změnu termínu. Termín 6. března totiž označili kurdští představitelé za historicky nevhodný, protože právě v tento den, i když před mnoha lety, došlo k podpisu dohody mezi Irákem a Íránem, v jejímž důsledku došlo k narušování práv kurdských občanů. Této žádosti bylo následně vyhověno a volby byly naplánovány na neděli 7. března 2010 tak, aby se předešlo případným komplikacím.

ZÁVĚR

Ačkoli se práce zaměřuje především na irácký volební systém, roli volebního systému pro formování demokratického politického systému nelze přeceňovat. Volební systém může pouze vytvořit příznivé (a/nebo naopak v horším případě nepříznivé) prostředí pro splnění některých požadavků, jejich konkrétní naplnění je nicméně odvislé od výběru voličů a individuálních charakterech a kvalitách zvolených kandidátů a jednotlivých skupin. Celý proces demokratické tranzice a konsolidace demokracie je ovlivňován množstvím dalších faktorů. Stručně a přesto velmi výstižně to definovali například Richard Rose a Neil Munro²⁸, kteří konstatovali, že volby jsou nutnou, avšak nikoli dostatečnou podmínkou pro vytvoření kompletního demokratického politického systému. Připomeňme, že reprezentativní

²⁸ Rose, R.; Munro, N. (2003): *Elections and Parties in New Democracies*. Washington, D. C.: CQ Press, s. 2.

demokracie rovněž zahrnuje – vedle participace lidu na výběru vlády a schopnosti politických stran posunout se k moci a od ní prostřednictvím hlasování ve všelidových a soutěživých volbách – například podporu a ochranu lidských a skupinových práv. A to včetně svobody projevu, disentu a veřejné debaty nad problémy, menšinová práva či takzvaný systém brzd a protivah v činnosti vlády, a to zcela nezbytně se souhlasem ovládaných.

Rok 2005 přinesl v Iráku dvoje svobodné a soutěživé parlamentní volby, což bylo možné hodnotit jako pozitivní prvek pro proces demokratické tranzice. Za negativní prvek je ovšem možné považovat výsledky voleb jako takové. Je zřejmé, že výsledky obou parlamentních voleb konaných v roce 2005 byly ovlivněny náboženskou příslušností jednotlivých voličů. Poměrně trefně někdy bývají irácké parlamentní volby konané v roce 2005 označovány jako sčítání lidu, protože občané odevzdávali své hlasy na základě své etnické a náboženské identity. Domnívám se ovšem, že pro potřeby utváření a konsolidace (nejen) irácké demokracie je příhodnější situace výrazněji sekularizovaného politického systému.

Z tohoto pohledu lze pozitivně a s optimismem do budoucna nahlížet na výsledky regionálních voleb onaných z počátku roku 2009. Expert na blízkovýchodní otázky Amir Taheri v této souvislosti poznamenal, že prohrály všechny strany, které se otevřeně přihlásily k islámu nebo arabismu, a že naopak vyhrály strany, které se otevřeně přihlásily k irácké entitě²⁹. Charles Krauthammer z toho vyvozuje, že se Irák rozešel s náboženským sektářstvím, aby se vydal směrem k sekulárnímu nacionalismu. Krauthammer rovněž zmiňuje skutečnost, že ajatolláh Sistání záměrně nepodpořil v těchto volbách konaných na počátku roku 2009 žádný politický subjekt. Tím měl přispět k návratu k irácké tradici sekulárního vládnutí. Nezbyvá než doufat, že irácká politická elita i společnost setrvá na této cestě sekularizace a pozitivně se to projeví i v parlamentních volbách, jejichž termín byl na počátku prosince stanoven na neděli 7. března 2010. Podle mého názoru takovému vývoji nahrává i nové nastavení volebního systému s regionálními volebními obvody (volit se má v osmnácti provinciích) mnohem více, než volební systém použitý pro první svobodné volby při volení do ústavodárného zastupitelského tělesa.

LITERATURA

²⁹ Cit. v Krauthammer, Ch. (2009): „Iraq: Good News Is No News“. In: The Washington Post, 13. února 2009, s. A17.

- Benoit, K. (2004): „*Models of electoral system change*“. In: *Electoral Studies* 23, č. 3, s. 363-389.
- Colomer, J. (2004): „*The Strategy and History of Electoral System Choice*“. In Colomer, J. (ed.). *Handbook of Electoral System Choice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 3-78.
- Dawisha, K. (1997): „*Democratization and political participation: research concepts and the methodologies*“. In Dawisha, K.; Parrott, B. (eds.). *The Consolidation of Democracy in East-Central Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 40-65.
- Full Text of Iraqi Constitution*, on-line verze (<http://aceproject.org/ero-en/regions/mideast/IQ/Full%20Text%20of%20Iraqi%20Constitution.pdf/view>).
- Goldsmith, B. (2005): „*Out-of-Country Voting in Post-Conflict Elections*“, on-line text (<http://aceproject.org/today/feature-articles/out-of-country-voting-in-post-conflict-elections>).
- Hadad, S. (2004): „*Consideration for an Electoral System for Iraq's Transition Period*“, on-line text (http://www.iprospect.org.uk/Iraq_Elections.pdf).
- Hicken, A. (2004): „*Asia and the Pacific: General Overview*“. In Colomer, J. (ed.). *Handbook of Electoral System Choice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 453-474.
- Horowitz, D. L. (2003): „*Electoral Systems: A Primer for Decision Makers*“. In: *Journal of Democracy* 14, č. 4, s. 115-127.
- Chapman, D. (2004): „*Electoral System for Iraq*“. In: *Democracy Design Forum*, on-line verze (<http://www.democdesignforum.co.uk/ESforIraq060704.htm>).
- Klíma, M. (2001): *Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství*. Praha: Radix.
- Krauthammer, Ch. (2009): „*Iraq: Good News Is No News*“. In: *The Washington Post*, 13. února 2009, s. A17, on-line verze (http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/02/12/AR2009021203012_pf.html).
- Kubíková, N. (2006): „*Irácké parlamentné voľby*“. In: *Mezinárodní politika* 30, č. 4, s. 19-21.
- Lijphart, A. (2004): „*Electoral Design for Divided Societies*“. In: *Journal of Democracy* 15, č. 2, s. 96-108.
- Linz, J. J., Stepan, A. (1996): „*Towards consolidated democracies*“. In: *Journal of Democracy* 7, č. 2, s. 14-33.

- Mair, P. (1997): *Party Systems Change: Approaches and Interpretations*. Oxford: Clarendon Press.
- Mainwaring, S. (1990): „*Presidentialism, Multiparty Systems, and Democracy: The Difficult Equation*“. In: Working Paper č. 144, The Helen Kellogg Institute for Institutional Research, on-line text
(<http://www.nd.edu/~kellogg/publications/workingpapers/WPS/144.pdf>).
- Moon, D. (2005): *International Snapshot: Iraq. Elections Roundup, January and December 2005*. Takoma Park: Fair Vote, on-line text
(<http://www.fairvote.org/reports/researchreports/iraq06.pdf>).
- Norris, P. (2004): „*Increasing Women's Representation in Iraq: What strategies would work best?*“ Prepared for the NED, on-line verze (<http://aceproject.org/ero-en/regions/mideast/IQ/20Representation.pdf/view>).
- Przeworski, A.; Alvarez, M.; Cheibub, J. A.; Limongi, F. (1996): „*What Makes Democracies Endure?*“. In: *Journal of Democracy* 7, č. 1, s. 39-55.
- Raděj, T. (2007): „*Irák: nekonečný příběh násilí a omylů*“. In: *Mezinárodní politika* 31, č. 7, s. 35-36.
- Reilly, B. (1997): *Sri Lanka: Changes to Accomodate Diversity*, on-line verze (<http://aceproject.org/regions-en/countries-and-territories/LK/case-studies/sri-lanka-changes-to-accommodate-diversity-1997>).
- Reilly, B.; Reynolds, A. (1999): *Electoral Systems and Conflict in Dividend Societies. Papers on International Conflict Resolution no. 2*. Washington, D. C.: National Academy Press.
- Reynolds, A.; Reilly, B.; Ellis, A. (eds.). (2005): *Electoral System Design: The New International IDEA Handbook*. Stockholm: International IDEA.
- Roper, S. D. (2002): „*Are All Semipresidential Regimes the Same? A Comparison of Premier-Presidential Regimes*“. In: *Comparative Politics* 34, č. 3, s. 253-272.
- Roper, S. D. (2008): „*From Semi-Presidentialism to Parliamentarism: Regime Change and Presidential Power in Moldova*“. In: *Europe-Asia Studies* 60, č. 1, s. 113-126.
- Rose, R. (ed.) (2000): *International Encyclopedia of Elections*. Washington, D. C.: CQ Press.
- Rose, R.; Munro, N. (2003): *Elections and Parties in New Democracies*. Washington, D. C.: CQ Press.

- Rubin, M. (2004): „*Iraq's Electoral System: A Misguided Strategy*“. In: Middle East Forum, on-line text (<http://www.meforum.org/article/634>).
- Shastri, A. (2005): „*Channeling Ethnicity through Electoral Reform in Sri Lanka*“. In: Commonwealth and Comparative Politics 43, č. 1, s. 43-60.
- Schumpeter, J. A. (2004): *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Brno: CDK.
- Weeraratne, S. (2005): „*Electoral Reform in Fragmented Societies: The Sri Lankan Experience*“. Příspěvek přednesený na The Annual Meeting of the American Political Science konané 1. až 4. září 2005 ve Washingtonu, D. C., on-line verze (http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/0/4/1/8/8/p41884_index.html).
- Williams, T.; Izzi, S. (2009): „*Iraq Passes Crucial Electoral Law*“. In: The New York Times, 9. listopadu 2009, s. A1, on-line verze (<http://www.nytimes.com/2009/11/09/world/middleeast/09iraq.html?adxnnl=1&adxnnlx=1260356407-6jGMP7Kdn50ryaAEm5WvDA>).

PŘÍLOHA

Tab. 1 Výsledky lednových parlamentních voleb 2005³⁰

Politický subjekt	Počet poslaneckých mandátů
Sjednocená irácká aliance	140
Kurdská koalice	75
Irácký národní list	40
Ostatní strany	20

Tab. 2 Výsledky prosincových parlamentních voleb 2005³¹

Politický subjekt	Počet poslaneckých mandátů
Sjednocená irácká aliance	128
Kurdská koalice	53
Kurdská islamistická strana	5
Front irácké dohody	44
Irácká fronta pro národní dialog	11
Irácký národní list	25
Ostatní strany	14

³⁰ Převzato z Kubíková, N. (2006): „*Irácké parlamentné volby*“. In: *Mezinárodní politika* 30, č. 4, s. 19-21.

³¹ Převzato z Kubíková, N. (2006): „*Irácké parlamentné volby*“. In: *Mezinárodní politika* 30, č. 4, s. 19-21.